

др Димитрије Продановић,
научни саветник Института друштвених наука у Београду, у пензији

СМЕР И ПРЕДМЕТ МЕТОДОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ПРОФЕСОРА СТЕВАНА ВРАЧАРА

Најпре желим да изразим посебно задовољство што ми се пружила прилика да учествујем у промоцији књиге чији је аутор мој драги друг и колега још из студентских дана, а данас несумњиво један од наших најистакнутијих научних радника у области теорије односно филозофије државе и права. Наслов књиге, *Преиспитивања правне методологије*, која садржи чланке писане разним поводима у распону од три деценије одредили су, према речима самог професора Врачара, "њен карактер, предмет који третирају сви текстови, целина садржине књиге и основни задатак који има". Поднаслов, пак, *Наговештаји државно-правног интегрализма*, такође према његовим речима, изражава тежњу да се назначи, ако не и пружи, "жељени изглед једној методологији довољно друкчијој од оне традиционалне". Све то чини да чланке садржане у овој књизи повезује тежња за применом сопственог поступка методолошког интегрализма, како приликом разматрања питања непосредно везаних за проблеме правне методологије тако и приликом разматрања разних других проблема савременог друштва. Професор Врачар у интегралном методу иначе види неку врсту својеврсне резултанте и споне материјалистичке дијалектике, и то тако што том приликом не долази ни до спајања потпуно различитих састојака метода, нити до синкретичког комбиновања произвољно узетих њихових састојака. Другим речима, то би био метод конституисан преузимањем добрих страна и достигнућа партикуларних метода, уз истовремено одбацивање њихових уочених слабости и недостатака.

Оправдање за изградњу једног оваквог истраживачког поступка, тј. методолошког интегрализма, професор Врачар, пре свега, налази у објективној тенденцији односно нужности на садашњем и будућем степену развика правних наука. Стога је логично што полазећи са овог становишта подвргава критици, како их сам назива партикуларне методе, одричући им самосталну вредност. У ове методе би углавном спадали правни позитивизам и нарочито Келзенов нормативизам који за професора Врачара представља само плод истанчаног редуccionизма. Слично томе он се осврће и на тзв. несистематску правну методологију, закључујући да се ова јавља као резултат појединих истраживачких напора за сређивање постигнутих резултата. Она према његовом миш-

љењу стварно представља својеврсну поделу рада на специфичном методолошком подручју истраживања права, чиме се ипак стварају услови за конституисање правне методологије као засебне научне дисциплине и истовремено решава и проблем места методолошких знања. У томе, као и у напору да се избегну стриктности редукционизма, односно у покушају да се укаже на сложеност правног феномена, професор Врачар види и позитивне црте у примени овакве правне методологије.

Као што је, међутим, поменуто, професор Врачар, поред критичког преиспитивања специфичних правних проблема везаних за правну методологију, подвргава критичком преиспитивању и неке друге проблеме савременог друштва. И том приликом, у духу свог методолошког интегрализма, сваки истраживани проблем обрађује свеобухватно до најситнијих детаља, осветљавајући га критички са свих страна да би га оценио у целини. И ако се при томе има у виду да је живео и радио у друштву које је званично носило атрибут социјалистичко, а стварно у погледу идеологије, политике и науке налазило се под монополом марксистичке интерпретације од стране Комунистичке партије, јасно је што је нашао за сходно да, пре свега, подвргне озбиљном научном преиспитивању тако тумачени марксизам и његову теорију државе и права односно постојећи социјализам и социјалистичко друштво.

У погледу самог марксизма професор Врачар констатује да је у питању снажан мисаони систем савременог света, али да такође са потенцирањем политичке садржине, повезане са акционим програмима и идеолошким настројењима, долази до стварања екстремних тенденција изражених у догматизму и ревизионизму. Марксистичка теорија права према његовом мишљењу служи као методолошка основа конкретних правних дисциплина садржавајући елементе марксистичке дијалектике и историјског материјализма, али је истовремено пуна и апстракционистичких конструкција. Марксистичка теорија државе, иако са своје стране захтева превазилажење буржоаске државе због њене ограничености као последице њене класне структуре, у пракси се остварује као негација демократије, политичког плурализма и слободе грађана. У погледу, пак, самог социјализма, формулисаног у оквиру марксизма и као такав примењиван у нашој држави, може се према професору Врачару рећи да представља скуп апстрактних и априорно конструисаних идеја, што чини да није одговорио захтевима друштвено-историјске праксе и што је довело до настанка партитократизма као неке врсте његовог сурогата.

У оквиру овог преиспитивања марксизма, односно критике идеје о социјализму, праву и држави у марксистичким оквирима, може се уклопити и критичко преиспитивање односа према нашој научној баштини - чему иначе професор Врачар посвећује значајан део своје књиге. У том погледу он констатује да смо припадници оних нараштаја који су доведени у амбивалентну ситуацију јер припадамо генерацијама које су, према његовим речима, искусице безумље тоталитаристичког идеолошког поништавања научног наслеђа. Пет деценија о њему се ћутало, чак је стављен и изванредан ембарго на све што је оставила тзв. буржоаска наука, а поготово оно што је могло оставити жиг српског национализма. С тим у вези, професор Врачар указује на судбину дела

великана наше научне баштине, Слободана Јовановића, дајући свестрану, веома опширну и бриљантну анализу његових радова. Посебно његовог резонувања у којем професор Врачар види изузетно значајну компоненту мултидисциплинарне методологије, дакле онога што представља и једну од његових основних научних преокупација.

На крају, а можда би, с обзиром на важност проблема за самог професора Врачара и стога што то на изванредан начин представља тежњу ка осваривању једног од његових најважнијих истраживачких циљева, требало на прво место ставити његов покушај истовремене примене интегралног метода на проучавање како права тако и државе. На то указује и поднаслов књиге поменут на почетку овог излагања, као и то што професор Врачар у духу схватања такође приказаног на почетку овог излагања, сада формулише овај метод као "комплексан и примерен метод који пружа оптималне могућности за стицање и систематизовање истинитих знања о државно-правном поретку". Можда би се с правом могло рећи да примена овог метода на проучавање државе и права у извесном смислу представља програмски темељ свих његових истраживања, односно мотивацију за изградњу сопственог методолошког интегрализма уопште.

Професор Врачар иначе сматра да у политичком процесу постоји једна његова битна компонента коју назива процесом политичког конституисања друштва и која непосредно детерминише структуралну и функционалну страну система и права и државе. При томе се право појављује као двослојна појава састављена из нормативности као формално-правне структуре и правног фактицитета као реално-релацијске структуре, које нити се поклапају нити се до краја усклађују. Истовремено се у истом процесу право најнепосредније повезује с још једном друштвеном структуром која представља државу. И захваљујући органском преплитању и међусобном прожимању државе и права настаје оно што професор Врачар назива државно-правним поретком, тј. творевина која представља најбољи пример социјалне симбиозе. Управо због тога ова чињеница према професору Врачару има далекосежне методолошке консеквенце, што, у ствари, значи да би требало да дође до примене новог интегралног методолошког поступка о којем је било речи и који би логично одговарао предмету истраживања као што је то симбиоза права и државе.

Оваква нова оријентација у истраживању би према мишљењу професора Врачара требало да стварно омогући изградњу нове синтетичке теорије државно-правног поретка као начина превазилажења вештачки створеног јаза у прошлости. У свему овоме, као и уопште у схватањима професора Врачара изложеним у овој књизи, свакако да има аргумената с којима се други аутори не би могли сложити. Но и поред тога ова књига професора Врачара, нема сумње, представља значајан покушај у отварању нових путева у изучавању "вечитог" проблема, а можда би се могло рећи и вечите тајне државе и права и методологије њиховог изучавања. И сам професор Врачар своја излагања у овој књизи скромно назива покушајем, што нам даје за право да од њега очекујемо нов допринос и аргументе, како у даљој разradi самог интегралног метода тако и у његовој примени. То свакако неће представљати нимало лак задатак јер ће се одиграти у условима жестоке кризе нашег сав-

ременог друштва и вероватно у историји незапамћене научне блокаде. Но и поред тога, како то сам професор Врачар констатује, наука мора имати иманентне претпоставке сопствене самосталности и обезбеђења интегритета и идентитета. То значи да и њени носиоци у својој стваралачкој делатности морају испољавати и утврђивати своје научно и људско достојанство, за што нам, као најбољи пример, може послужити сам професор Врачар својим животом и досадашњим радом.